

Türküstan

www.turkustan.az

1918-ci ildə Qubaya, Alpana türk əsgər və zabitləri 3 dəfə gələrək xalqın erməni-bolşevik basqınlarına qarşı müdafiəsində və başqa problemlərinin aradan qaldırılmasında yaxından iştirak ediblər. İlk dəfə 1917-ci ilin oktyabrında Azərbaycanda, Dağıstanda vəziyyəti öyrənmək üçün göndərilən 3 türk zabiti, sonradan, Birinci dünya müharibəsi illərindəki 1914/16-cı il Rus-Türk müharibələri zamanı əsir düşmüş və Sibirə sürgün edilmiş türk zabitlərinin (İhsan paşa, ştab rəisi Fəthi bəy və b.) düşərgələrdən qaçınmasında mühüm rol oynamış qubalı mücahidin sayəsində Qafqaza, Qubaya gəlmiş 20-dən çox zabıt və əsgər 1918-ci il mayın 18-i tarixində erməni-bolşeviklərin Quba ərazisindən qovulması əməliyyatlarında yerli Milli-müqavimət qüvvələri ilə birgə Qanlı daşda və b. məntəqələrdə döyüşmüşlər.

ilir, Nuru Paşa "Qafqaz Türk-İslam Ordusu" ilə Bakını 15 sentyabrda işğaldan azad etdikdən bir həftə sonra albay Süleyman İzzət bəyin komandanı olduğu 15-ci diviziya Şimali Qafqaza hərəkət edərək sentyabrın 29-u Quba -Xaçmazı və oktyabrın 4-ü Samuru keçərək Dərbəndi azad etməyə getmişdi. Polkovnik Nazım efəndinin tabeçili-

diviziyası olmaqla iki alay təşkil edilməsi nəzərdə tutulurdu. Yaradılacaq 4-cü piyada diviziyasına, 1916-cı ildə Şərqi Cəbhəsində gedən döyüşlərdə ruslara əsir düşən, ancaq Rusiyadakı bolşevik inqilabı və qarışıqlıqdan yararlanaraq qaçmağa müvəffəq olan polkovnik (albay) Əhməd Şükrü bəy komandan təyin edilmişdi.

Dağıstan müsəlmanlarından könüllülük əsasında qurulmaqda olan Milli orduya rəhbərlik edəcək zabıt heyəti 15 iyun 1918-ci il tarixində xidmət bölgələrinə yola düşmüşdü. Polkovnik Şövkət bəy başda olmaqla Türkiyədən gələn komandirlər ilk olaraq Osmanlı-Rus müharibəsində əsir düşən türk zabıt və əsgərlərini bir yerdə cəmlənmiş, sonra Dağıstan müsəlmanla-

Qubada Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığının silinməz izləri

Bu barədə, AXC-nin "Əksinqilabla mübarizə təşkilatı"nın rəisi Nağı bəy Şeyxzamanlının "Xatirələr"ində və t.e.d. prof. Anar İsgəndərovun məqalələrində qeyd olunmuşdur. İkinci dəfə bu ərazilərə türk əsgər və zabitlərinin gəlişi, Osmanlı Türkiyəsinin Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti ilə 4 iyun, Dağlılar Respublikası ilə 8 iyun Batum müqavilələrinin hərbi yardımlaşma bəndinə əsasən polkovnik Əli bəyin komandanlığı altında göndərilmiş hərbi hissə Zaqataladan keçməklə Dağıstana və bir müddət sonra (iyulun axırında) albay Əhməd Şükrü bəyin komandanlığı altında Qubaya gəlib yaşayış məntəqələrini bolşeviklərdən təmizləyib hakimiyyəti ələ aldığı zaman olmuşdu. İyul ayının 31-dən Quba qəza mərkəzində kapitan Əhməd efəndi Trınçin komendantı olduğu müvəqqəti idarəetmə rejimi - böyük kəndlərdə hərbi nümayəndəliklər qurmuşdular. 3-cü dəfə isə öncə sentyabrın ilk günlərində Şamaxıdan Xaltan yolu ilə dağları aşaraq keşfiyyət məqsədilə, Sibirdəki əsir düşərgəsindən qaçan yüzbaşı Həsən Bəsrə bəyin başçılığı altında göndərilmiş bir dəstə gə-

linədəki 1-ci süvari alayı isə noyabr ayının 9-nədək Quba qəzasında dövlət idarələrinin mühafizə olunmasını, Parlament seçkilərinin keçirilməsi üçün asayişin qorunmasını təşkil etmişdilər.

Türkiyədən hərbi yardım olaraq bölgədəki milli-azadlıq hərəkatının dəstəklənməsi üçün 3 nəfərlik Dağıstan nümayəndə heyəti hələ 1918-ci ilin aprelində Trabzon və İstanbulda hərbi nazir Ənvər paşa və Osmanlı dövlətinin digər yüksək vəzifəli şəxsləri ilə görüşmüşdü. Yeddi ay ərzində Azərbaycan və Dağıstanda ümumən 4 minə yaxın hərbi qüvvəni şəhid vermiş Osmanlı Türkiyəsi Şimali Qafqazda Milli - müqavimət qüvvələrini təşkil edib təlim keçmək üçün əslində 1918-ci il may ayının 11-dən, yəni Şimali Qafqaz Cumhuriyyəti elan edilən gündən hazırlıq işlərinə başlamışdı. İmam Nəcməddin Qotsinskinin və Şeyx Şamilin nəvəsi Seyidin yardımı ilə Bölgə əhalisindən bir piyada və bir süvari

rından 500 nəfərlik bir hərbi birlik yaratmışdılar. Dağıstandakı türk ordu qərargah heyətinin qısa müddətdə təşkil etdiyi hərbi birliklərin Azərbaycanın şimal-şərqində yerləşən Quba - Xaçmaz bölgəsində baş verən döyüşlərdə işğalçı qüvvələrə qarşı hücumları uğurlu olmuşdu. Qubanı düşmən işğalından qurtarmaq üçün minbaşı Səbri bəyin komandanlığı etdiyi birləşmiş qüvvələr, gecə boyunca yürüş edərək Qubanın şimalındakı Qusar qəsəbəsini ələ keçirdi.

Burada bir bolşevik bölüyünü əsir alıb, bununla bərabər 4 pulemyot və xeyli miqdarda sursat ələ keçirdilər. Onlar bu uğurun ardından

ümumən Əli bəy Zizikskinin başçılığı etdiyi, Cağarlı Hətəmin, Həmdulla Əfəndinin, Qaçaq Mayılın, Bəybala bəy Alpanlının, Şıxlar bəylərinin yerli hərbi dəstələrlə birlikdə 3 tərəfdən Quba üzərinə yürüyərək 2 avqustda bolşevik işğalına son qoydu. Həmin qüvvələr artıq avqustun 11-də Xudat-Xaçmaz demir yolunu da nəzarətə götürmüşdü. Osmanlı türk və dağıstanlı müsəlman qardaşlarımızın iştirak etdiyi belə döyüşlər Digah, Alpan, İqriq və Susay kəndlərinin ərazisində də baş vermişdi...

Nəman müəllim Qədirbəylinin "Subaba şəhidləri" hekayəsində deyildiyi kimi, hələ 1970-ci illərdə

biz uşaq ikən böyükklərdən eşitmişdik (bəzən başqa tərəfi - Ağabba müəllimin evinin yaxınlığını da nişan verərdilər) ki, Alpan kəndində Subaba türbəsinin, yaxınlığındakı qocaman palıd ağacının su krantı (indiki Subaba bulağı) tərəfində, itməkdə olan qədim qəbirlərin arasında daşlı, çökməmiş təzə (yəni 50-60 il öncəyə aid) məzarları var... Son 15-20 il ərzində qəbristanlıqda otçalanlar həmin ərazini təmizləyərək kolkosla yanaşı başdaşları da yoxa çıxmışdır...

Susay kəndindəki qədim "Qəranı qəbristanlığı"nda yerləşən Şahid Türk əsgərinin məzarı əslən bu

Türkiyədən hərbi yardım olaraq bölgədəki milli-azadlıq hərəkatının dəstəklənməsi üçün 3 nəfərlik Dağıstan nümayəndə heyəti hələ 1918-ci ilin aprelində Trabzon və İstanbulda hərbi nazir Ənvər paşa və Osmanlı dövlətinin digər yüksək vəzifəli şəxsləri ilə görüşmüşdü. Yeddi ay ərzində Azərbaycan və Dağıstanda ümumən 4 minə yaxın hərbi qüvvəni şəhid vermiş Osmanlı Türkiyəsi Şimali Qafqazda Milli - müqavimət qüvvələrini təşkil edib təlim keçmək üçün əslində 1918-ci il may ayının 11-dən, yəni Şimali Qafqaz Cumhuriyyəti elan edilən gündən hazırlıq işlərinə başlamışdı. İmam Nəcməddin Qotsinskinin və Şeyx Şamilin nəvəsi Seyidin yardımı ilə Bölgə əhalisindən bir piyada və bir süvari olmaqla iki alay təşkil edilməsi nəzərdə tutulurdu. Yaradılacaq 4-cü piyada diviziyasına, 1916-cı ildə Şərqi Cəbhəsində gedən döyüşlərdə ruslara əsir düşən, ancaq Rusiyadakı bolşevik inqilabı və qarışıqlıqdan yararlanaraq qaçmağa müvəffəq olan polkovnik (albay) Əhməd Şükrü bəy komandan təyin edilmişdi...

kənddən olan, N.Tusi adına Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin dosenti, bu mövzuda nəşr edilən 432 səhifəlik "Bir türk əsgərinin izi ilə" (2018) kitabının müəllifi, t.e.d. Aydın Səfərbəy oğlu Ələkbərov və onun həmkarı Ziyəddin Məmmədovun (əslən Qazax rayonu, Kosalar kəndindən) təşəbbüsü və maliyyə vəsaiti hesabına 2010-cu ildə bərpa edilmiş, üstünə yazılı baş daşı kövhəsi qoyulmuş və dəmir çərçivəyə alınmışdır. 2018-ci ilin yazında Türkiyə Cumhuriyyətinin Azərbaycan Respublikasındakı səfiri Erkan Özoral və Quba rayon İcra Hakimiyyəti nümayəndələri abadlaşdıraraq yenilənmiş məzar ziyarət etmiş, üzərində inşa edilmiş marmar baş və sinə daşının təqdimat açılış keçirilmişdir. Baş daşında "1918-ci ildə Azərbaycanda dövlətçiliyin qurulması uğrunda gedən döyüşlərdə Şahid olmuş Türk əsgərinin məzarı" sözləri nəş edilmişdir.

Hazırladı:
Cabir Alpoğlu Albantürk

Oxu, oxut, abunə ol!